

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№3 (124) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	Ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	Ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	Ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	Ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	Ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	Ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	Ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	Ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 35 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500

(ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

<i>Акбаров А.</i> Шет тілдерін оқыту саясатына қатысты әлеуметтік-мәдени факторлар: Босния мен Герцеговинаның тақырыптық зерттеулері	8
<i>Атанасова С.</i> Шағын аймақтағы «жаһандық ландшафтар»: Велико-Тырноводағы қоғамдық жазбалардың лингвистикалық суреті	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Шет тілді оқытуда жаңа технологияларды пайдалану	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> Этномәдени деталь мәселесі орайында	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Оқу үдерісіне жаңа технологияларды енгізу	46
<i>Шарипова М.К., Жанзақова Г.З.</i> Аударма - тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы	52
<i>Тәжібаева С.Ж., Невская И.А., Мүтәлі А.К., Қадысқызы А.</i> Қытайда қазақ тілінің қолданылуы: мәселелер мен зерттеу перспективалары	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – Арқа ән дәстүрінің көрнекті өкілі	69
<i>Бескемер А.</i> Көркем мәтінді аудару және түсіну: барабарлықтың өлшемшарты	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Жауынгер-әйел тақырыбы (Б. Васильевтің «А зори здесь тихие» повесі бойынша)	88
<i>Дүйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Қазақ және қытай тілдеріндегі метафоралардың ерекшеліктері	98
<i>Дүйсенгазы С.</i> Қазақ-қырғыз айтыс өнеріндегі ортақ мұрат	109
<i>Жақыпов Ж.А., Догдырбай А.</i> Фольклорлық жанрлар мәтінінің бастапқы және аяққы шендері	116
<i>Жұмағұлов С.Б.</i> Ақын Сәбит Дөнентайұлының мысал өлеңдері	128
<i>Қоңыратбаева Ж.М.</i> Әлемнің мәдени бейнесіндегі Шығыс және Батыс кеңістігі (лингвомәдениеттанымдық тәжірибе)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Еділбаев Б.А.</i> Анимация өнерін зерттеудің теориялық - әдіснамалық аспектілері	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Ағылшынның қаржы және экономикалық метафораларын аударудағы лингвомәдениеттанудың қырлары	157
<i>Нұрахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Қазақ, ағылшын, неміс сөйлеу тіліндегі гендерлік ерекшеліктер	169
<i>Сүйінова Г.С.</i> Қалалық бірегейліктің урбонимикондағы көрінісі	177
<i>Сұлтанбекова С.А.</i> Неміс тіліндегі аффиксті жаңа мағыналы туынды сөздердің прагматикалық аспектілері	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Армян-қыпшақ ескерткіштеріндегі есім сөз таптарының жалпы сипаты	192
Мақаланы рәсімдеу үлгісі	204

Contents

<i>Akbarov A.</i> Socio-Cultural Factors Involved in the Foreign Language Teaching Policy: Case Study of Bosnia and Herzegovina	8
<i>Atanassova S.</i> «Global Landscapes» in Small Places: the Linguistic Picture behind the Public Inscriptions in Veliko Turnovo	17
<i>Beisembayeva Zh.A., Baryamova R.K.</i> The use of Technologies for Foreign Language Teaching	29
<i>Dyussekeneva I.M., Dyussekenev D.N.</i> To the Problem of Ethnocultural Detail	39
<i>Kazhenova M.M., Zhussupova R.F.</i> Integrating new Technologies into Curriculum	46
<i>Sharipova M.K., Zhanzakova G.Z.</i> Translation as a Tool for Interlingual Communication	52
<i>Tazhibayeva S.Zh., Nevskaya I.A., Mutali A.K., Kadyskyzy A.</i> Kazakh Language as Spoken in China: Problems and Research Perspectives	59
<i>Baibek A.K.</i> Birzhan Sal – outstanding representative of the singing tradition of Sary-Arka	69
<i>Beskemer A.</i> Translation and Interpretation of Literary Text: Equivalence Criteria	81
<i>Dina Mohamed Abdo</i> The Theme of a Female Militant (on the Material of B. Vasilyev’s Novel «The Dawns Here Are Quiet»).....	88
<i>Duysekova K.K., Gabdulina A.K.</i> Peculiarities of Kazakh and Chinese Metaphors	98
<i>Duysengazy S.</i> Commonalty of ideo in Kazakh-Kyrgyz Aitys	109
<i>Zhakupov Zh.A., Dogdyrbai A.</i> Initial and Final Positions of the Text of Folklore Genres	116
<i>Zhumagulov S.B.</i> Fables of the Poet Sabit Donentayuly	128
<i>Konyratbayeva Zh.M.</i> East and West Space in the Cultural Picture of the World (Linguocultural Experiment)	135
<i>Mursalimova G.A., Edilbayev B.</i> Theoretical and Methodological aspects of Animation Art	149
<i>Myrzakhanov T.A.</i> Lingual and Cultural Aspects of Translation of Metaphors in Financial and Economic Discourse	157
<i>Nurakhmetov E.N., Naraliyeva A.A.</i> Gender features of oral speech in the Kazakh, English and German languages	169
<i>Suynova G. S.</i> On Representation of Urban Identification in the System of Urbonyms	177
<i>Sultanbekova S.A.</i> Pragmatic Aspects of New Affixal Derivatives of the German Language	185
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S., Zhiyembayeva G.T.</i> General characteristics of the nominal parts of speech in the Armenian-Kypchak monuments	192
Template	206

Содержание

<i>Акбаров А.</i> Социально-культурные факторы, связанные с политикой преподавания иностранного языка: тематическое исследование Боснии и Герцеговины	8
<i>Атанасова С.</i> «Глобальные ландшафты» в малых пространствах: лингвистическая картина за публичными надписями Велико-Тырново	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Использование современных технологий в преподавании иностранных языков	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> К проблеме этнокультурных деталей	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Интеграция новых технологий в учебном процессе	46
<i>Шарипова М.К., Жанзакова Г.З.</i> Перевод как инструмент межъязыковой и межкультурной коммуникации	52
<i>Тажиббаева С.Ж., И.А. Невская, Мутали А.К., Кадыскызы А.</i> Функционирование казахского языка в Китае: проблемы и перспективы исследования	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – выдающийся представитель песенной традиции Сары-Арки	69
<i>Бескемер А.</i> Перевод и интерпретация художественного текста: критерии эквивалентности	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Тема женщины-бойца (на материале повести Б. Васильева «А зори здесь тихие»)	88
<i>Дуйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Особенности казахских и китайских метафор	98
<i>Дуйсенгазы С.</i> Общность идей в казахско-кыргызских айтысах	109
<i>Жакупов Ж.А., Догдырбай А.</i> Начальная и конечная позиции текста жанров фольклора	116
<i>Жумагулов С.Б.</i> Басни поэта Сабита Донентайулы	128
<i>Коныратбаева Ж.М.</i> Пространство Восток и Запад в культурной картине мира (лингвокультурологический эксперимент)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Едильбаев Б.</i> Теоретические и методологические аспекты анимационного искусства	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Лингвокультурологические аспекты перевода метафор англоязычного финансово-экономического дискурса	157
<i>Нурахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Гендерные особенности устной речи казахского, английского и немецкого языков	169
<i>Суюнова Г.С.</i> Об отражении городской идентичности в урбонимиконе	177
<i>Султанбекова С.А.</i> Прагматические аспекты новых аффиксальных дериватов немецкого языка	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Общая характеристика именных частей речи в армяно-кыпчакских памятниках	192
Образец оформления статьи	208

ХҒТАР 16.01.09:

Н.Г. Шаймердинова¹, Б.С. Жиёмбай², Г.Т. Жиёмбаева³

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ¹nurila1607@mail.ru, ²zhiembai_bibigul@mail.ru, ³zgulbahram@mail.ru)

Армян-қыпшақ ескерткіштеріндегі есім сөз таптарының жалпы сипаты

Аңдатпа. Қазіргі түркітану мен тілтанымның түрлі салаларында қыпшақ тілінде жазылған мұралар сипатталып, зерттелгенімен, «Төре бітігі», «Қыпшақ грамматикасы» секілді армян-қыпшақ ескерткіштері тілдік тұрғыда арнайы зерттеу нысаны болған емес. Осы себепті мақалада орта ғасырлық армян-қыпшақ «Төре бітігі», «Қыпшақ грамматикасы» жазба ескерткіштерінің тілінде кездесетін есім сөз таптарына жан-жақты талдау жасалған.

Қазіргі қазақ тілінің орта ғасырлық қыпшақ тілі негізінде дамығаны белгілі. Мақала тақырыбының негізгі мақсаттарының бірі – орта ғасырлық қыпшақ тілінен қазіргі қазақ тілінің қалайша өсіп шыққандығын нақты тілдік деректер мен заңдылықтарды зерттеу негізінде дәлелдеу. Армения «Матенадаран» мұрағатында сақталған қолжазбалар осы мақалада қазақ тіл білімінде алғаш рет ғылыми пайымдаулар мен зерттеуге негіз болған.

Түйін сөздер: ескерткіштер, орта ғасыр, қыпшақ, армян-қыпшақ, зат есім, сын есім, сан есім, категория.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2018-124-3-192-203>

Кіріспе. Қазақ әдеби тілінің тарихи қалыптасу, даму жолын айқындауда қыпшақ тіліндегі орта ғасыр жазба ескерткіштерінде көрініс тапқан тілдік деректердің орны мен рөлі ерекше. Орта ғасыр қыпшақтары тіліндегі ескерткіштер тарихи, әлеуметтік және сол кездегі саяси жағдайларға байланысты әр дәуірде, әр жерде, әр түрлі әліпбимен хатқа түскен. XVI-XVII ғасырларда Украина, Молдова, Румыния жерлеріне қоныс теуіп, қауым болып өмір сүрген, христиан дінінің армян-григориян бұтағын ұстанып, қыпшақ тілінде сөйлеген этникалық топ отандық және шетелдік түрктануда «армян-қыпшақтар», ал олардың жазып қалдырған жәдігерліктері «армян-қыпшақ жазба ескерткіштері» деп аталып жүр. Жан-жақты зерттеуді қажет ететін осындай ескерткіштер – «Төре бітігі» заңдар жинағы және қыпшақ тілінің заңдылықтарын ашып көрсететін «Қыпшақ грамматикасы».

Зерттеу әдістері мен дереккөздері. Жұмыстың сипатына қарай бұл мақалада ғылыми сипаттама әдісі, тарихи-салыстырмалы талдау, санау, қажетті мәліметтерді саралау, пікірлерді қорыту, дәстүрлі жүйелеу, семантикалық талдау әдістері қолданылды. Зерттеудің материалы ретінде армян-қыпшақ ескерткіші «Төре бітігі» заңдар жинағының ф.ғ.д., профессор Александр Гаркавец, ҚР ҰҒА академигі Ғайрат Сапарғалиев аударған нұсқалары, «Қыпшақ грамматикасы» қолданылды. Жалпы тақырыптық топтарды айқындауға, сөздерді талдауға байланысты түсіндірме, этимологиялық сөздіктер, оқулықтар мен ғылыми еңбектердегі тілдік деректер мен тұжырымдар пайдаланылды.

Қыпшақ тілінің ішкі заңдылықтарын лексика-грамматикалық топтар (сөз таптары), олардың грамматикалық формалары мен грамматикалық категориялары негізінде көрінетін лингвистикалық түсінік ашып көрсетеді. Байытылған түрдегі осынау грамматикалық түсініктерде қыпшақтардың өмір салты мен діни наным-сенімі, территориясы мен жаулап алған аймақтарындағы сыртқы байланыстары, ұлттық мәдениеті көрініс тапқан.

Көне түркі тіліндегідей, қыпшақ тілінде сөздердің лексика-грамматикалық тобы қыпшақ айтылымының предикативті құрылымын қалыптастыратын есімдер мен етістіктер арқылы көрсетілген. Қыпшақ тіліндегі ішкі грамматикалық заңдылықтарды ашу үшін зат есім, сын есім мен сан есім, есімдік пен етістіктерде қоршаған ортаның нақты сипаттамасы

берілген. Мәселен, гог (көк), еаррых (жарық), олум (өлім) – зат есім сөздер; гогтаки (көктегі), еаррыхлы (жарық, жарқын), олумлу (өлімді), олумсуз (өлімсіз), еог’арки (жоғарғы) – сын есім сөздер. Зат есімдерден жасалған сын есімдер сөз түрлендіруші -ki, -taki, -ly, -lu аффикстері арқылы, ал болымсыздық мәні -suz форманты арқылы жасалған [1].

Зерттеу нәтижелері. Армян-қыпшақ ескерткіштері тіліндегі зат есім сөздер грамматикалық тұрғыда түр мен категория негізінде сараланған. Зат есімді лексика-семантикалық топтарына қарай былайша бөліп қарастыруға болады: адамзат және ғаламзат есімдері, жалқы және жалпы есімдер, деректі және дерексіз зат есімдер. Мәселен, бір ғана «Төре бітігі» [2] ескерткішін алып қарастырсақ, ескерткіш тілінде кездесетін адамзат және ғаламзат есімдерін – адамға тән атаулар, туыстық атаулар, кәсіп иелерінің атаулары, этнос атаулары құрайды: адам (адам), ер (ер), есирик киши (есірік кісі, маскүнем), ана (ана), ата (ата), бичә (бәйбіше), ахпаш (епископ), аһа (ру басы), бабас (поп), башлых (көсем), бас евучи (бас кесуші, жендет), бий (би), бийәт (князь, мырза), бахучы (бақылаушы), борлачы (жүзімші), буйрухчы (бұйрықшы, басқарушы), вартабед (ғалым, монах), войницкий ранца (войницкий билеуші), войт (қала басшысы), врад (сот), дайфа (тайпа), джынс (халық, ұлт), дәрвеш (дәруіш), дэвьяр (дауласушы), елчи (елші), динсиз (дінсіз), джерүв (әскер), ермени (армян), игит (жігіт), йасах (жасак), йарғұчылыx (жарғышылық, лауазым), издөвүчү (арызданушы), йазыхлы (күнәхар), йазычы (жазушы, кенсе хатшысы), йүкчү (кепілге алушы), заступца (орынбасар), захоца (дауласушы), зинавор (әскери қызметші), көзәт (күзет), орұс (орыс), мағазичи (омарташы), милләт (ұлт, халық), мискин (жарлы, кедей), нахыс (мүгедек), оғлан (бала), оғұл (ұл), өбгә (арғы ата), киши (кісі), таных (куәгер), тесля (балташы), хараваш (күн), ұлұс (ұлыс), қаһана (қаған), ұста (ұста), чашұт (барлаушы), чұхұт (еврей), һаким (дәрігер), хатұн (қатын), хан (әулие, дін рәсімдерін ұстаушы), харт (қарт), хонах (қонақ), хоншұ (көрші), хыз (қыз), хұл (құл), ходжа (бай), шәгерт (шәкірт), фриштә (періште), т.с.с.

Ескерткіш тіліндегі жалпы есімдер екі түрлі аспектіде көрінеді: формалық және мағыналық жағынан қазіргі қазақ тілімен сәйкес келетін жалпы есімдер және басқа тілден енген, не мағыналық өзгешеліктерге ие жалпы есімдер. Қыпшақ тілі орта ғасырда басқа тілден өзіне қажетті сөздерді сіңіру арқылы, сөздік қорын молайтып отырған.

Қыпшақ тіліндегі зат есімдер түркі тілдеріне тән грамматикалық категорияларға ие, олар: жекеше және көпше түрі, септік, тәуелдік категориялары. Осылардың ішінде ең маңызды қызмет атқаратыны – зат есімнің жекеше және көпше түрлері, әсіресе көпше түрі. Жекеше түрі барлық түркі тілдерінде көрсетілгендей, морфологиялық тұрғыда көрінбеген. Көптік формасына сөз түрлендіруші -lar/-ler көптік жалғауы тән, кейін бұл түркі тілдерінің оғыз тобында сақталып қалған және қазіргі түркі тілдерінің қыпшақ тобындағы -tar/-ter, -dar/-der аффикстерімен өзара тұтастық құраған. Қыпшақ тілінің көптік формасы дүниенің әрауандылығын бейнелейді: еаррадучи (жаратушы) – еаррадучилар (жаратушылар); эдучи (жасаушы) – эдучилар (жасаушылар); эдучых (жоралғы) – эдучыхлар (жоралғылар); гог (көк) – гоглар (көк); еаррых (жарық) – еаррыхлар (жарық көпше түрде); олумсуз (өлімсіз) – олумсузлар (өлімсіздер); олумлу (өлімді) – олумлулар (өлімділер); дыных (жан, тыныс) – дыныхлар (жан); еаррадылкан (жаратылған) – еаррадылканлар (жаратылғандар); пу (бұл) – пулар (бұлар); к’енти (өзім) – к’ентилар (өзіміз); узун (ұзын) – узунлар (ұзын); к’енкых (ені) – к’енкыхлар (ені); сан (сан) – санлар (сандар), сапаб (себеп) – сапаблар (себептер) [1].

«Қыпшақ тілінің грамматикасында» септіктер жүйесі жақсы көрініс тапқан: пу (бұл) – пунунк (бұны); пулар (бұлар) – пуларнынк (бұларды); к’енти (өзім) – к’ентина (өзіме), к’ентик’ентина (өз-өзінен); к’ентилар (өзіміз) – к’ентиларына (өзіміз өзімізге), ханға (ханға). -Nunk, -nyнк, -на, -уна, -qa/-ка, тағы да басқа форманттар зат есімдер мен есімдіктер септіктерін құрып, объектілік, тұлғалық, мезгілдік және кеңістік-бағыттылық мағынасында жұмсалады. Көне түрік тіліндегідей соңғы мағына қыпшақ тіліне тән, яғни

қыпшақ әлеміндегі кеңістік параметрлерінің, олар иелік еткен Еуразиялық кеңістіктегі кең ауқымды аймақтың маңыздылығын білдіреді. Кеңістік мағынасын білдіретін септіктердің септелу үлгісі де алуан түрлі: -q/-k (-q-a-ry, -k-a-ry); -qa/-kä (han-qa, kön-kä); -ary/-äri, -qary/-käri (ilqary «ілгері», jayuqaru «жауға қарай»); -ra/-ri/ru (yru'k).

Түркі тілдеріндегі сын есімдерді армян-қыпшақ ескерткіші сын есімдерімен салыстырмалы талдай отырып, лексика-грамматикалық топтар мен категориялар мағыналарында үлкен семантикалық өзгерістердің байқалмайтындығына көз жеткізуге болады. Ескерткіш тіліндегі сапалық сын есімдер семантиканың жалпы үйлесімділігімен қоса, белгілі бір топтарға бөліп қарастыруға мүмкіндік беретін мағыналық компоненттерден де тұрады, оларды былайша топтастыруға болады:

Заттың сипатын білдіретін сын есімдер:

Ұлы – ulu «улу». 1) Асқан кемеңгер, данышпан, озық ойлы мағынасында: ulu biy (ұлы би, князь), ulu kuclu biylar (ұлы күшті, құдіретті билер). 2) Үлкен мағынасында: Evet ki tiyasidir, ulu oylun olturyuzgay kendindan sonra zanlizka [ТБ, 10-бап, 89б.]. – Бірақ өзінен соң хандыққа үлкен ұлы отырсын, дегенмен хан қай ұлы лайықты, соны отырғызсын [ТБ, 10-бап, 655б.]. 3) Зор, ірі мағынасында: zera alarnin dayin özga ülü sayisylari bar edi [ТБ, 2-бап, 84б.]. – Олардың ойында басқа ұлы ниеттер болды [ТБ, 2-бап, 640б.].

Зор – ulu (үлкен мағынасында). Na povod ol azcyani ya toraga bayisylar, ya yarlılarga zucka berdirir, tek ol parsuna almaga bolmas, kimga ki zoyuldu hormatina zarsyi, zera kendinin ülü yenilliki bolur edi, alsa edi kimesa ol azcyani [ТБ, қосымша 67-бап, 186б.]. – Ал арыз беруші ол ақшаны немесе төреге бағыштасын, немесе жарлылар баспанасына берсін, тек намысына тигені үшін ақша төленген тұлғаның өзіне алуға болмайды, себебі ол ақшаны басқа біреу алса, оның өзіне зор жеңілдік болады [ТБ, қосымша 67-бап, 711б.].

Ірі – ulu, iri (үлкен мағынасында). Egar ki yaryudan yoluzsa kimesaga ülü orucyta yerliga utru ant ne isyta da bolsa, egar ülü, egar kiçyi, na ol yerliga berilmaz kerak Provoddan sonra nogarikunga antin tugallamaga, zacyan ki eksi da bir syaharlıdirlar [ТБ, қосымша 77-бап, 190б.]. – Егер біреудің жарғыда жергіліктіге қарсы қандай болса да іс бойынша мейлі ірі, мейлі ұсақ ант беруі ұлы оразаға дәл келсе, онда бұл жергіліктіге антты, екеуі де бір қалада тұрғандықтан, Проводтан кейінгі сейсенбі күні тағайындау керек [ТБ, қосымша 77-бап, 713б.].

Көнеден келе жатқан, түрік тілдеріне кең тараған сөз, ескерткіште «улу» формасында кездеседі. Көне жазбалар тілінде «ұлғаю, өсу» мәнін беретін u түбірі дербес лексема ретінде қолданылған. Орхон, Енисей, Талас жазбаларында осы түбірден жасалған ul түбір-негізі қолданылады: ulu/ulug «большой, важный, старший». Ал В.Банг этимологиясы бойынша ulu «ұлы» сөзінің бастапқы омоформасы «ұл» болған деп қарастырылады. Орхон ескерткіштерінен белгілі болғандай, көне түркілер есім сөздердің соңын -ғ, -г дыбыстарымен немесе -ығ, -іг морфемаларымен аяқтап отырған. Орхон түркілерінің тілінде болған осы құбылыс бойынша «ұл» сөзі «ұлығ» болып айтылған. Ал «ұл» сөзі «негізгі» және «басты» деген мағынаны білдіретіндіктен, оның «ұлығ» деген балама нұсқасы да осындай мағынаны білдірген. Ұлығ сөзінің «үлкен» және «ұлы» дейтін мағыналарды білдіретіндігі «Көне түркі сөздігінен» де белгілі. Қазіргі түркі тілдеріндегі «үлкен» сөзі де u тұлғасымен түбірлес: ü → ül → ülken. Қазақ тілінде қолданылып жүрген ұлы, ұлық сөздері бір сөздің бірі – ескі, бірі – жаңа күйі болып табылады.

Ірі сөзі қыпшақ тілінде «ірі» және «ұлы» тұлғасында қолданысқа ие, бірқатар түркі тілдерінде ірі сөзі тұлғалық та, мағыналық та жағынан айтарлықтай өзгеріске түсе қоймаған. Дегенмен, өзбек және ұйғыр тілдерінде «ирик» формасында жұмсалуды кейіннен болған құбылыс деп қарастырады Э.Севортян. Ірі сөзінің семантикалық құрамын «крупный», «толстый», «грубый» сөздерінің мағыналарының жақындығы құрайды. Махмуд Қашқаридың аргу тайпасынан келтірген «iorik» формасы (жесткий, хриплый, грубый) басқа зерттеулерде кездеспейді. Сол себепті ірі – ири(к) – ерик сөздерінің қай түбірден тарағанын болжап

айту қиын. Г.Вамбери генетикалық тұрғыда келесі қосымшалар мен түбірлерді біріктіре қарастырған: ер (мужчина) – ерік (сила) – ирик (большой) – ерик (утомляться) [3].

Көне – könü. а) Ертеде болған, бұрынғы, ескі, ежелгі мағыналарында: Zera köplar bardir, ki maztarlar özga dayfanin töralarini, ki könü töralari bar [ТБ, 1-бап, 836]. – Басқа тайпалардың төрелерін мақтайтын көп адамдар бар, оларда көне төрелері бар деп [ТБ, 1-бап, 638б.]. ә) Әділ, шынайы мағынасында: көнү ант ақиқат ант, көнү йарғұ әділ сот, көнү йарғұ етиңиз шындықпен әділ соттаңыз, көнү йарғұчү әділ жарғышы, көнү жаранк нағыз иесі, көнү көнү болғай ақиқат ақиқат болсын, көнү таных әділ куә, т.с.с.

Жаңа – yani. а) Өңі түспеген, бұрын ұсталмаған мағынасында: «Isyitiniz, ki aytildi Eski Törada bu türlü, yozesa men sizga Yani buyurumen bu türlü da erkitirmen Eskini Yani bila, berip sizin yazsyi erkinizga, aytip: sövgaysiz sizin sinarinizni, necyik sizin boyunca» [ТБ, 1-бап, 836]. – «Тыңдандар, ескі төреде қалай деп айтылған, ал мен сендерге жаңадан қалай бұйырамын, ескіні жаңамен бекітіп, сіздің өз еркіңізге тапсыра отырып, айтамын: «өзіңізді қалай сүйсеңіз, жақыныңызды да солай сүйіңіз» [ТБ, 1-бап, 639б.]. ә) Жас, тың, соны мағынасында: йәңи кийөв – жас күйеу, йәңи көнү төрә – крисданларның жаңа әділ христиан заңы, т.с.с. «Жаңа» сөзі өлі, тірі қыпшақ тілдері мен басқа да түркі тілдерінде тегіс қолданылады.

Заттың көлемін білдіретін сын есімдер:

Кіші – кіші (қызмет бабы, лауазымы жағынан төмен мағынасында). Evet ki oyularnin yaryusun etkay ulu biy, da kicyi biylar ulu biylar nin erkidan basyza oygunun yaryusun etmagay [ТБ, 10-бап, 896]. – Ұлы би ұлылардың жарғысын шығарсын, ал кіші билер ұлы билердің рұқсатынсыз ұрының жарғысын шығармасын [ТБ, 10-бап, 657б.].

Көне түркі тілінде «кичиг» тұлғасында кездесетін бұл сөздің соңындағы -иг жұрнағы арқылы, өлі етістік түбірден туындаған сын есім екендігін аңғаруға болады. XI-XIV ғасырлар арасында бірқатар сөздердің ортасы мен аяғындағы -қ, -к, -ғ, -г дыбыстарын түсіріп сөйлеу заңдылығы болған, осы заңдылыққа қыпшақ тілі де сүйенген. Қазақ тіліндегі «Ұлық болсаң – кішік бол», «Қостың кішігі болғанша, иттің күшігі бол» дейтін нұсқаларда сақталған «ұлық», «кішік» архетиптерінің қазіргі қазақ тілінде «ұлы», «кіші» болып айтылуы осы лингвистикалық заңдылыққа байланысты [4].

Ұсақ – кіңі (үлкен емес мағынасында). Egar ki yaryudan yoluzsa kimesaga ülü orucyta yerliga utru ant ne isyta da bolsa, egar ülü, egar кіңі, na ol yerliga berilmaz kerak Provoddan sonra nogarikunga antin tugallamaga, zacyan ki eksi da bir syaharlidirlar [ТБ, қосымша 77-бап, 190б.]. – Егер біреудің жарғыда жергіліктіге қарсы қандай болса да іс бойынша мейлі ірі, мейлі ұсақ ант беруі ұлы оразаға дәл келсе, онда бұл жергіліктіге антты, екеуі де бір қалада тұрғандықтан, Проводтан кейінгі сейсенбі күні тағайындау керек [ТБ, қосымша 77-бап, 713б.].

Заттың мөлшерін білдіретін сын есімдер:

Көп – көр (бірсыпыра, біраз мағынасында). Zera көр bardir, ki maztarlar özga dayfanin töralarini, ki könü töralari bar [ТБ, 1-бап, 836]. – Басқа тайпалардың төрелерін мақтайтын көп адамдар бар, оларда көне төрелері бар деп [ТБ, 1-бап, 638б.]. Көп мани – көп накыл, көп мүлк – көп мүлік, көп күч – көп күш, көп ахча – көп ақша, көп оғлан – көп бала, көп олджа – көп олжа, көп таныхлых – көп куәлік, көп үврән – көп үйрен, т.с.с.

Аз – аз (азғантай, шағын мағынасында). Аз ағырлых – аз ауыртпалық, аз дайфа – аз тайпа, аз дұшман – аз дұшпан, аз дүнійә - аз дүние, аз сөз – аз сөз, аз тирил – аз өмір сүру, аз ұлұс – аз ел, аз хазна – аз қазына, аз ахча – аз ақша, аз харджлых – аз шығын, т.с.с. «Аз» сын есімі өлі, тірі түркі тілдерінде түгел кездеседі, барлық дереккөздерде де беретін негізгі мағынасы «азғантай», «көп емес», «шағын» мағынасында жұмсалған. Тек қана татар, башқұрт тілдерінде «жеткіліксіз» мағынасын берсе, тува тілінде «сәл», «әрең» мағынасында жұмсалады. Г.Вамбери аз сөзінің шығу төркінін «ас, асты» (бір нәрсенің асты, төменгі жағы) сөзімен байланыстыра қарайды. Н.Поппе моңғолдың «ar-ai» (әрең, зорға), «age»

(жалғыз) сөздерімен салыстырады. Г.Рамстедт те осы пікірді қолдайды және бұл сөзді ғалым моңғолдың *ar-aï*, тунгус тіліндегі *aran, arba* (ұсақталу, азаю) сөздерімен және азу (салмақ тастау), арық сөздерімен де түпкілікті байланысы бар екенін айқын көрсетеді. Қыпшақ тіліндегі бұл форма қазіргі қазақ тілінде сол қалпында сақталған.

Заттың шамасын білдіретін сын есім сөздер:

Ауыр – азғр «ағыр» (жеңіл емес, салмақты мағынасында). Жастарда бәске ауыр нәрсе көтеретін, ауырды сүйретіп мақтанатын үйреншік бар, ал егер ауыр нәрсені көтергеннен олардың біреуі мерткісе, кім ақша тікті, бәстесті және бұл іске кім себеп болды, оның мерткікені үшін жарты айыпты төлеуге міндетті және одан бөлек мерткікеннен келген зиянын, емделу шығынын және бағасын төлеуі керек [ТБ, 7-бап, 667 б.].

Аталмыш сөздің түп-төркіні туралы Э.Севортян сөздігінде ежелгі түркілік форманың «ағыр» болғаны айтылады және бұл сөз хақас тілінде «ағур», өзбек тілінде «оғыр», алтай тілінде «уур», татарша «авыр», башқұртша «аур», қарақалпақ тілінде «авыр» секілді фонетикалық нұсқаларда ұшырасады. Бұл көне сөз біздің тілімізде сол мән-мағынасында сақталған, тек бір ғана өзгеріске ұшыраған, ол [ғ] дыбысының [у] дыбысына айналуы.

Ауыр сөзі қазіргі қазақ тілінде орта ғасырдағы көптеген мағынасын жоғалтып, негізінен салмаққа, қиындыққа қатысты мағынасы қалған. Бірақ ауыр сөзінің «көп» мағынасында қолданылғанын Р.Сыздықова көрсетіп берген: «Қазақтың батырлар жырлары мен лиро-эпостарында, ақын-жыраулар тілінде ауыр әскер, ауыр қол, ауыр жұрт, ауыр дәулет сияқты тіркестер кездеседі» [5, 40 б.]. Сонымен қатар ауыр сөзі әзірбайжан түрік тілдерінде «қымбат, бағалы», ноғай, чуваш тілдерінде «қауіпті», «қайғы» мағыналарын білдіреді.

Заттың аумағын білдіретін сын есімдер:

Кең – *ken* (көлемді аумақты, үлкен мағынасында). *Da yana yoluzur, bolgay, ki bir kimesa ovina bolgay, yuz yasyirmagay, ne bir berklikka kirmagay, da syahar icyina ken u tar yollar bila yurugay kerman icyina erkli, da aninkibiknin ustuna kimesa izdagay syaparunk anin tirliki ya mulklari usna, aninkibik syaparunkni tora dopostit etmastir etmaga* [ТБ, қосымша 58-бап, 181 б.]. – Тағы да жағдай кездесуі мүмкін: біреу үйінде болады, жасырынбайды, ешқандай бекіністе отырмайды, қаланың ішіндегі кең және тар жолдармен еркін жүреді және содан біреу оның тірлігі немесе мүліктері үстінен шпарунк талап етсе, ондай шпарунктіге төре рұқсат бермеуі керек [ТБ, қосымша 58-бап, 708 б.]. А.М. Щербак кең сөзінің архетипі ретінде *kan* (широкий) сөзін көрсетеді. Барлық түркі тілдеріндегі мағынасы қазіргі қазақ тіліндегі мағынасымен сәйкес келеді.

Тар – *tar* (қысалаң, аумағы шағын мағынасында). *Da yana yoluzur, bolgay, ki bir kimesa ovina bolgay, yuz yasyirmagay, ne bir berklikka kirmagay, da syahar icyina ken u tar yollar bila yurugay kerman icyina erkli, da aninkibiknin ustuna kimesa izdagay syaparunk anin tirliki ya mulklari usna, aninkibik syaparunkni tora dopostit etmastir etmaga* [ТБ, қосымша 58-бап, 181 б.]. – Тағы да жағдай кездесуі мүмкін: біреу үйінде болады, жасырынбайды, ешқандай бекіністе отырмайды, қаланың ішіндегі кең және тар жолдармен еркін жүреді және содан біреу оның тірлігі немесе мүліктері үстінен шпарунк талап етсе, ондай шпарунктіге төре рұқсат бермеуі керек [ТБ, қосымша 58-бап, 708 б.].

Бірқатар тілдерде тар-дармен байланысты «тар» етістікті омофоны (*суживаться*), тарық/дар-ық (*узкий, тесный*) бар. Тар сын есімінің негізгі мағынасы мен тарығу, тарылу мағынасын беретін метафоралық сөз қолданыстары арасында байланыс бар және осылар арқылы тарық, тарығу, тарыл, тарылу етістіктерінің семантикалық құрамы жасалған [6, 277 б.]. Ескерткіштегі тар сын есімінің мағынасы «шағын» мағынасында ғана қолданылған.

Заттың түсін, түр-реңкін білдіретін сын есімдер:

Ақ – *az* «ах» (түс). Жалпы түркі тілдеріне ортақ, көнеден келе жатқан, кеңінен таныс лексема. Ақ сөзі түркі тілдерінде *aq//ax//af//a:q* формасында қолданылып, бір-біріне жақын үш топ мағынаны аңғартады: 1) «ақ» деген негізгі түстік мағына («белый»); оның төңірегіне: ақшыл, көздің ағы, жұмыртқаның ағы, т.б.мағыналар туған; 2) «ақ» сөзінің ауыс мағыналары: кіршіксіз таза, кінәсіз, ақжүрек, адал; 3) керемет, тамаша, ғажайып.

Э.В. Севортян «аға» және «әке» деген туыстық атаулардағы екі сөздің де негізі «ақ» – «оқ» (қартаю) етістігінен өрбіген дегенді айтады. Енді бірқатар ғалымдар – Қ. Ғабитханұлы, Т. Жанұзақов «ақ» сөзінің шығу төркінін «ай» космонимімен сабақтастырып, оның фонетикалық өзгерісінің схемасы *ajas>aja>aj* болуы мүмкін деп болжайды.

Қара – заға «қара». Істің ақ пен қарасы, қара йер – қара жер, қара көңүл – қара көңіл, қара нийет – қара ниет, т.с.с. Қара өте көнеден келе жатқан, тілде актив қолданыстағы сөз болып табылады. Бұл сөз өзінің ұзақ даму жолында көптеген жаңа мағыналарға ие болып, өзінің семантикалық жүгін, салмағын молайта түскен. Реңкті білдіретін қара сөзі мен қара жер, қара көңіл, қара мал тіркестерін алып қарасақ, ортақ семантикалық мағынасы қарадан туындағанымен, келе-келе мағыналық жақтан алшақтану пайда болған, қазір олардың арасындағы мағыналық байланыс әлсіз.

«Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» қара сөзінің мағынасына қатысты берілген сөздерден түстік, белгісіздік, қайғы-уайым, қатыгездік, киелілік, қасиеттілік, қарапайымдылық мағыналарын тануға болады. Бұл мағыналар қара сөзінің ұғымдық нышандық, яғни таңбалық белгісін де білдіріп тұр. Қара сөзінің тура мағынасы – «ақтың қарама-қарсы түрі».

Ұзындық, қашықтық өлшемдерін білдіретін сын есімдер:

Терең – teran (түбі көз жеткісіз, тұңғыық, шыңырау мағынасында). Oylanlar, ki suvda yuvungaylar, da biri birsin boygay, ol cyazta toracyilar muninkibik isyni igi tergamaga kerak, egar ol turlu boyulma zliz boldi esa galagdan, ya yuraklanma ztan, ya yaman yurakindan, ya ovratkan klap, ya ol boyulgan kendi kendin satamadan battirdi suvnun teranina, da alar, ki anin bila yuvundilar, ol boyulgangabolusyma bolmadilar [ТБ, 5-бап=6. 86 б.]. – Егер балалар суға түскенде бірін бірі суға батырса, төрешілер мұндай істі жан-жақты тергеуі керек: суға немесе тентектіктен, немесе қызу ойыннан, немесе ашудан, немесе үйреткісі келгенде, немесе батып кеткеннің өзі терең суға сүңгігенде батты ма, онымен суға түскен балалар суға кеткенге болыса алды ма екен [ТБ, 5-бап=6. 667 б.].

Биік – biyik (төмен емес, зәулім, жоғары, көп қабатты мағынасында). Egar ki aninkibik isy yoluzsa oylanlar arasina, ki zaysi oylanlardan biyik yerdan sekirsa ocy bila da ol sekirmaztan nazis bolgay ya olumga bargay, kim sabap bolsa bu isyka, gezs basyin tölamaz kerak [ТБ, 6-бап=7. 86 б.]. – Егер балалардың арасында болған бәстесуден балалардың біреуі биік жерден секіріп, сол секіргеннен мерткісе немесе өлсе, бұл іске дем беруші болса, жарты құнды төлеу керек [ТБ, 6-бап=7. 667 б.].

Заттың сапасын білдіретін сын есімдер:

Таза – ari (таза, пәк, адамгершілік, ізгі қасиет мағыналарында). Da arikisyi zorzmastir köktagi yaryucusidan, ol turlu adam zorzmastir dunya yaryucususundan [ТБ, 9-бап, 88 б.]. –Таза адам көктегі жарғышыдан қорықпағандай, күнәсіз адам жердегі жарғышыдан да қорықпайын [ТБ, 9-бап, 652 б.].

Ізгі – ari. Egar ki eslarina alsalar edi arzak‘ellarnin ari boyruzun, ki aytir: «yalyiz kensin a yazsyi klama, yozsa sinarina da» [ТБ, 7-бап, 87 б.]. – Олар әулиелердің ізгі бұйрығын естеріне алсын: «Тек өзіңе ғана емес, қарсыласыңа да жақсылық тіле» [ТБ, 7-бап, 647 б.].

Киелі – ari. Tanizliz beriyir munar ari bitiklar, kimesa kendinin k‘ahanasin pambas etmasin, anin ucyun ki arzak‘ellarnin boyruzudur [ТБ, 13-бап=15. 90 б.]. – Киелі кітаптар бұған қуәлік береді: ешкім өзінің бабасын жамандамасын, бұл елшілердің қағидасы [ТБ, 13-бап=15. 669 б.].

Діни – ari. Dayi da bardir көр түрлү haybatliq ki [=haybatliqi] bu isylarnin ari bitiklarda [ТБ, 2-бап, 84 б.]. – Тағы да діни жазуда осындай даңқты істердің көптеген түрлері бар [ТБ, 2-бап, 641 б.].

Көне түрк тілінде арығ тұлғасында кездесетін бұл сөз ескерткіште «ары» сипатында қолданыста болған. Тіліміздегі ар (ар-намыс) сөзі, осы сөздің абстракцияланып, соңындағы [ы] дыбысының түсуі арқылы қалыптасқан. Қазақта ары таза адам деп айтылып жатады, бұл адамгершілігі жоғары, таза адам дегенді білдіреді. Қазіргі қыпшақ тілдерінде ару сөзі

осы сөздің орнында жұмсалып, пәктікті, тазалықты білдіріп, нәтижесінде ару (қазақ тілінде – ару (сұлу), татарша – ару (таза), башқұртша – арыу (таза), қырғызша – ару (сап, таза), ал оғыз тобындағы тілдерде ары (түрік, азербайжан тілдерінде – ары) сипатында қолданылады. Қыпшақ тілінде бұл сөз «әулие», «қасиетті» деген мағынада да қолданылған. Мысалы: жаны ары (жаны таза), бой арувлықы (бой тазалығы). Бұл сөздің көне түрік ескерткішіндегі қолданысын «Тоныкөк» ескерткішінен кездестіреміз. Ару сөзі «Құтадғу білікте» - **арыз** түрінде қолданылады, карақалпақ, қараим, қырым татарлары тілінде - **арув**, моңғол тілінде - **ариг** формаларында кездеседі. Қазақ тіліндегі ар-ұят, арман сөздері - **таза ниет, ардагер, арыс** сөздері - **арлы азамат** деп ұғынсақ, тазалықты айқындайтын мағыналық, іліктестік көреміз. Сонымен қатар қазақта қайтыс болған адамға қатысты қолданылатын «ақ жауып арулап қою» дегендегі арулау «тазарту» деген ұғымды аңғартады, өйткені этномәдени ұғымның санасында ақ түс тазалықтың, пәктіктің нышаны, адам мәңгілікке «ақ», «таза» болып аттануы тиіс. Бұл сөз хакас, татар тілдерінде «тазалау», «жуыну», «жуу» мағынасында келіп, арула// арығла тұлғаларында айтылады. Ару сөзінің «таза, игі» ұғымы қазақ тілінде және бір жерде сақталған секілді. Ол «Арма! Армысыз!» деп айтылатын сөзде, мұның өзі көне сөз деп қарастырамыз. Моңғол тілінде арығ сөзі «таза» мағынасында қолданылады, В. Радловта арула – «тазалау». Бұл сөздің тегі түркі, моңғол тілдеріне ортақ болса керек [7, 123 б.].

Зерттеудің мақсаттылығы үшін қатыстық сындар ішінен деривациялық сипаттағы сындар бөліп қарастырылды, олар: есімдерден және етістіктерден жасалған қатыстық сын есімдер. Есім сөздерден жұрнақтар арқылы жасалған сын есім сөздер: azıllı (ахыллы) «ақылды», esli (еслі) «есті», essiz (eccіз) «eccіз», harsız (hарсыз) «арсыз», inamlı (инәмлі) «сенімді», inamsız (инамсыз) «сенімсіз, опасыз», yarlı (йарлы) «жарлы», könullu (көңүллі) «көңілді», körklu (көрүкүлү) «көрікті», xorzulu (хорхұлы) «қорқынышты», xorzusuz (хорхусыз) «қауіпсіз», möhurlu (мөһүрлі) «мөрлі», möhursuz (мөһүрсүз) «мөрсіз», ölümlu (өлүмлі) «өлімді (іс)», sukurlu (шүкүрлі) «шүкірлі», tırlay (тіріләй) «тірідей», tözumlu (төзүмлі) «төзімді», avalgı (авалгі) «алғашқы», kuvattı (куватті) «қуатты».

Етістіктен сын есім жасаған сөздер ескерткіште көп жұмсалған: kecevlü (кечевлу) «өтпелі», keraklı (керәклі) «керекті», kelisimli (келисимли) «келісімді», tözumlu (төзүмлі) «төзімді», burmalu (бұрмалу) «бұрмалы», ıckılı (ічкілі) «ішкіш», ölümlu (өлүмлі) «өлімді», т.б.

Ақылсыз – essiz. Ya sayisylar edi, ki törani zoıgan essiz edi [ТБ, 2-бап, 84 б.]. – Немесе олардың ойынша, төрені орнатқан ақылсыз болған [ТБ, 2-бап, 640 б.].

Арсыз – hörmatsiz. Yanacyı, eıar ki töracyı eıritöra etsa, aninkibik isyta tanizliz bila yetkizgan bolsa, hörmatsizundalğan bolıay [ТБ, қосымша 2-бап, 165 б.]. – Сонымен қатар, төреші теріс төрелік етсе, ондай іс куәландырылумен дәлелденсе, ол арсыз деп жариялансын [ТБ, қосымша 2-бап, 664 б.].

Біліксіз – biliksiz. Eıar kimsa biliksiz esa, övransin, a eıar tugal övrangan esa da munda nema eksik tapsa, kendi tugallasın [ТБ, 2-бап, 84 б.]. – Егер кімде-кім біліксіз болса, үйренсін, ал егер білсе, қандай кемшілік тапса, өзі толықтырсын [ТБ, 2-бап, 642 б.].

Даңқты – haybatlıq. Dayı da bardır köp türlü haybatlıq ki [=haybatlıqı] bu isyların ari bitiklarda [ТБ, 2-бап, 84 б.]. – Тағы да діни жазуда осындай даңқты істердің көптеген түрлері бар [ТБ, 2-бап, 641 б.].

Көне түрік, орта ғасыр қыпшақ тілдерінде және қазіргі түрк тілдерінде сан есімдер генетикалық, семантикалық тұрғыда ұқсас келеді. Сан есімдердің тарихи тұрақтылығынан болуы керек, басқа тілдерден енген сөздер мейлінше кездеспейді. Қыпшақ тіліндегі санау жүйесінің қазіргі қазақ тіліндегі санау жүйесінен айтарлықтай айырмашылығы жоқ. Тек қана өзгешелік фонетикалық аспектіде, атап айтқанда кейбір сан есімдердің айтылуы мен жазылуында көрінеді.

Сан есімдер жүйесі есептік, реттік, бөлшектік, болжалдық, жинақтық, топтық деп аталатын семантика-морфологиялық топтардан тұратыны белгілі. Бұл топтардың көпшілігі

армян-қыпшақ ескерткіштері тілінде көрініс тапқан. Есептік сан есімдер дүниетаныммен тікелей байланысты және өзіндік грамматикалық ерекшеліктерге ие. «Төре бітігі» ескерткішінде мынадай есептік сан есімдер кездеседі: бир/бір, еки/екі, уч/үш, дөрт/төрт, бес/бес, алти/алты, йети/жеті, т.с.с.

Бір – bir. Evet ki zaytip boldi sabap bu Töra bitikini yazmaga hormat zoyganindan bizga der Sdep‘anos gat‘ oyigosnin barcyа ermeniliknin, bir da, eki da bizdan zoltza etti, da men mahana ettim benim biliksizlikimnida kop kez tartindim bu [ТБ, 1-бап, 83 б.]. – Бірақ Төре бітігін жазуға негізгі себеп болған бүкіл армяндардың католикосы Степаностың маған құрмет көрсеткені еді, өзімнің білімсіздігімді сылтауратып, талай рет бас тартсам да, ол маған бір мәрте, екі мәрте қолқа салды [ТБ, 1-бап, 637 б.].

«Бір» саны «Төре бітігі» тілінде формалық жағынан да, мағыналық жағынан да еш өзгеріссіз қолданылған. Өлі, тірі түркі тілдерінде сан есімдер ішінде ерекше орны бар, қолданылу аясы өте кең бір сан есімінің арғы тегін Г.Рамстедт моңғолдың бүрі (барлығы) сөзінен шыққандығын және тіліміздегі бәрі сөзімен төркіндес екендігін жорамалдайды. Сондай-ақ сөз ортасындағы еріндік [ү] дыбысының қысқандануы түркі тілдерінің қалыптасу барысындағы құбылыс дегенге сүйенеді. Ал А.Н.Самайлович түрк тілдеріндегі бір, бес, он сан есімдері бастауларын білек сөзінен (қол басы-шынтақ арасы) алатындығын жазған [8].

Э.Р. Тенишев бір санының шығу тарихын бармақ «палец» сөзімен байланыстыра қарап, жалқылық, жалғыздық ұқтырымын береді деп көрсеткен [9].

Екі – eki. Osyta eki türlü bardir sizda sabap: adamilik tarbiyatindan da töradan, mani, ne ucyun suzlancy bolursiz ozgalarnin törasina? [ТБ, 1-бап, 83 б.] – Осыған байланысты сізде екі негіз бар: адамгершілік жаратылысыңызға және төреге сәйкес, бірақ неліктен басқалардың құқығына қол сұғасыз? [ТБ, 1-бап, 639 б.]

«Екі» сан есімінің ескерткіште қолданылуы да қазіргі қазақ тілімен сәйкес келеді. Рамстедт, М. Томанов арғы мәні көмескіленіп кеткен «еру, ілесу» мәніндегі еретістігімен байланыстырады да, екінті//икинди сөзін ик-ин-ти түрінде жіктеп көрсетеді [10, 123 б.]. Ал Э.Р. Тенишев те екі сан есімі Орхон ескерткіштерінде кездесетін ер етістігінен туған деп есептейді. Сонымен бірге қазақ тіліндегі «егіз» сөзінің төркінін түркінің «екі-уз» сөздерінің қосарлануынан қарастыруға да болады. «Уз// ұз//із» - көне түркіше «ұрпақ», «ұрық» дегенді білдіреді. «Екінті» деген мезгіл мағынасын білдіретін сөздің де түбірі осыдан бастау алады. Қазақ ұғымындағы екінті намазы бес уақыт намаздың екіншісі. Екінті уақыты күннің тас төбеден ауып, екінші күнге қарай құлауын айтады.

Отыз – otüz. Borcy ucyun otüz yilga dira teptek turgannin, ki ol borcyну töra bila izdamagan, kerak teptek turgay menilikz [ТБ, 108-бап, 151 б.]. – Отыз жылға дейін ешкім талап етпеген, төре арқылы іздемеген борышты мәңгілік талап етуге болмайды [ТБ, 108-бап, 694 б.]. Туыстас тілдердегі сан есімдердің әр түрлі дыбысталып келуін М.Томанов дивергенция құбылысына жатқызады. Мұны осы отыз/отуз сөзінен айқын байқаймыз. Отуз сөзінің құрамында ерін үндестігі түгел сақталып, екі буында да ерін дауыстылары айтылса, қазақ тілінде ерін үндестігінің әлсіздігінен [у] дыбысының орнына езулік [ы] қолданылады. Көне түрк тілінде йети, секиз, отуз түрінде айтылатын сан есімдердің М.Қашқари сөздігінде йетти, секкиз, оттуз болып айтылуы, яғни өзгеруі неге байланысты екені түсініксіз жайт. Дегенмен, мұндай қосарлану ешқандай мағыналық айырмашылықты білдірмеген. Ғалымдарымыз екі дыбыстың үстемеленіп келуін ұйғырлық нұсқа деп есептейді. Бұл нұсқа қазіргі кейбір түрк тілдерінде сақталған [11].

Екі, төрт, он, он екі, он төрт, жүз, мың сан есімдерінің қолданылуы қазіргі тілмен сәйкес келеді. Көне дәуірлердегі түрлерінен айырмашылығы йетти, секкиз, оттуз сөздерінде дауыссыз [т], [к] дыбыстары қосарланып келеді. Орхон, Енисей жазбаларындағы секиз он, токуз он, сексүн, токсун сипатына өзгерген, ал алтон, читон түрлері алтмыш, йетмиш түрлерінде берілген. Бірақ -мыш, -міш жұрнақтары арқылы ондықтардың жасалуы

көне түркі тілінде де кездеседі. Орхон, Енисей жазбаларында ондық пен бірліктен (жеті йегірма – жиырма жеті, алты отуз – отыз алты) құралған есептік сан есімдердің құрамы қазіргі тілмен салыстырғанда өзгеше, ал қыпшақ дәуірінде бұл сандар өзгеріске ұшырап, қазіргі тілдегі сондай сан есімдердің құрылымына ұқсас сипатқа енген.

Түрк тілдерінің көпшілігінде жиырмадан елуге дейінгі ондық атаулары екі мен бес аралығындағы бірлік атауларымен сәйкес келмейді. Бірақ шор тілінде ондық атаулары бірлік атауларының негізінде жасалған: жиырма/йгон, отыз/ужон, қырық/төртон, елу/пежон; тува тілінде отыз бен тоқсанның арасында: отыз/үжен, қырық/дөртон, елу/бэжон, алпыс/алдон, жетпіс/чэдон, сексен/сэзон, тоқсан/тозон, т.с.с. Сары ұйғыр тілінде он бірден жиырма тоғызға дейінгі сан есімдер келесі ондыққа жақындау тәсілімен түрленеді: он үш/үч ығырма, он бір/пер йығырма, жиырма тоғыз/тоқуз отуз. Бірліктің бірінші, ондықтың екінші орында келуі сан есімдердің руникалық ескерткіштер мен көне ұйғыр жазбаларында қолданылған ең көне түрі болып табылады [12].

Ескерткіште 1-ден 124-ке дейінгі реттік сан есімдер қолданылған және бұл аффикстер -нчи, -инчи, -унчи, -ынчы формаларында кездеседі. Көне түрк жазба ескерткіштерінің тілінде де -ынч жұрнағы қолданылған, бірақ реттік сан есімнің бұл жұрнағы Орхон-Енисей жазбаларында бір мен екіден өзге сан есімдерге жалғанса, бұл кезеңде барлық есептік сан есімдерге жалғана береді.

Бірінші – бірінші. Бірінші dzyüvap alarga münü beribiz, ki Tenri avaldan adaminin tarbiyatina töztatti tanimagakönülükünü [ТБ, 1-бап, 83 б.]. – Бірінші, оларға беретін жауабымыз, Тәңір әуел бастан адамның жаратылысын әділдікке ұмтылуға жаратқан [ТБ, 1-бап, 638 б.].

Екінші – екінші. Екінші, halbatta, yazşyi erkina berir adaminin barçya yazsyilizin zilinmaga, zaysin ki toztatir, ki bizim erkimizdadir, ki barçyaadamilar bila könülük bila barmaga [ТБ, 1-бап, 83 б.]. – Екінші, әлбетте, рақымшылық жасауды адамның өз еркіне бере отырып, барлық адамдармен әділ болу біздің еркімізде екенін баянды етеміз [ТБ, 1-бап, 639 б.].

Үшінші – үсүйнші. Үсүйнші, Klamadi Tenri bermaga yazgan töra, ki bolmagay prezmysyen(4v/159v)adan könülükta bolgaybiz, yozesa süvük bila, yarliyyamaz bila sazlagaybiz könülüknu u yazmagan törani har zamanda [ТБ, 1-бап, 83 б.]. – Үшінші, Тәңірі бізге зорлық пен әділдікте болмау үшін, әр уақытта сүйсіпеншілікпен және қайырымдылықпен әділдікті және жазбаған төрені сақтау үшін жазылған төрені беруді тілемеді [ТБ, 1-бап, 639 б.].

«Төре бітігінде» кездескен бөлшектік сандардың дені құрамындағы сөздердің бірінші сыңары шығыс септік формасында, ал екінші сыңары тәуелдік жалғаулы болып келеді:

Үштен бірі – 3 ulusynun biri. A egar k'risdan dinsizni öldursa, bu dzyzurumnun 3 ulusynun biri bolgay dzyzurumu [ТБ, 10-бап, 88 б.]. – Ал егер христиан дінсізді өлтірсе, айыптың үштен бірі айып мөлшері ретінде белгіленсін [ТБ, 10-бап, 656 б.].

Елуден бір – 50-dan1. Da oldzyzadan u talan 10-uncyu berilgay zanga, a yizovlarga 50-dan1 berilgay, zaysi ki töra biladir [ТБ, 10-бап, 88 б.]. – Олжаның оннан бір үлесі ханға берілсін, шіркеулерге елудің бір үлесі төре бойынша берілсін [ТБ, 10-бап, 657 б.].

Бестен бірі – 5 ulusynun birin. Dayi da bu türlü bolsun: tarlovlarnin ulusyu 5 ulusynun birin algaylar [ТБ, 10-бап, 88 б.]. – Сондықтан былай болсын: егістік жердің үлесінен бестен бірін алсын [ТБ, 10-бап, 657 б.].

Ескерткіште кездескен болжалдық сан есімдер морфологиялық тәсіл арылы емес, синтаксистік тәсіл арқылы жасалған, яғни есептік сан есімдердің қосарлануы арқылы жасалған: Екі-үш – екі-уқ. Xaysi ermeniga ki yoluzkay tinsizliz, undamaz kerak kendinin k'ahanalarin, da eki-uқ ketzoyani zartlardan tanizliz ucyun, da kendinin yovuzlarin [ТБ, қосымша 3-бап, 165 б.]. – Қашанда армянға өлім қауіпі туса куәлік беру үшін өзінің бабастарын, қарттардан екі-үш еркектерді және өзінің жақындарын шақыруы керек [ТБ, қосымша 3-бап, 664 б.]. Қыпшақ дәуірінде

ескерткіш тілінде сан есімнің есептік, реттік, болжалдық, бөлшектік түрлері белсенді қолданылғандығын байқауға болады. Есім сөздердің формасы мен мазмұны руникалық ескерткіштермен, қазіргі түркі тілдерімен салыстырыла отырып зерттелді.

Қорытынды. Мақалада армян-қыпшақ ескерткіштеріндегі есімдердің шығу тегіне, мағыналық ара-қатынасына, олардың қалай қолданылатындығына назар аударылды. Сөздерге лингвистикалық түсініктеме беріліп, ол сөздер жан-жақты (фонетикалық, морфологиялық, семантикалық) қарастырылды, лексикалық және грамматикалық мағыналары есепке алынды. Сан аталымдарының түркі тілдеріндегі зерттелу тарихынан бастап, ескерткіш тіліндегі лексика-семантикалық ерекшеліктері айқындалды. Армян-қыпшақ байланыстарын зерттеу соны ізденістерге, тарихи-салыстырмалы зерттеулерге, қыпшақ тілінің ерекшелігін: фонетикалық, морфологиялық модельдерін қалпына келтіруге жол ашады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Грамматика кыпчакского языка // Рукопись №3522. – Ереван: Матенадаран, 2013. -226-264 с.
- 2 Гаркавец, А.Н. Төре бітігі (Армяно-кыпчакский судебник 1519-1594 гг.) / А.Гаркавец, Г. Сапарғалиев, М. Капраль, М. Цимбал – Алматы: Дешт-т-кыпчак, 2003. – 792 с.
- 3 Севортян, Э.В. Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на гласные // АН СССР. Институт языкознания. / Э.В. Севортян – Москва: Наука, 1974. - 768 с.
- 4 Сабыр, М.Б. Орта түркі лексикасы мен қазақ тілі лексикасының сабақтастығы / М.Б. Сабыр – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 316 б.
- 5 Сыздықова, Р. Сөздер сөйлейді / Р. Сыздықова. – Алматы: Санат, 1994. – 189 б.
- 6 Кононов, А.Н. Тюркские этимологии. История и филология стран Востока // Ученые записки ЛГУ. Серия востоковедческих наук / А.Н. Кононов – Ленинград: ЛГУ, 1954. – Вып. IV. – С. 276-280.
- 7 Оразов, М. Қазақ тілінің семантикасы / М. Оразов – Алматы: Рауан, 1991. – 211 б.
- 8 Самойлович, А.Н. Опыт краткой крымско-татарской грамматики / А.Н. Самойлович – Петроград: ТГЗУ отделение народного образования, 1916. – 104 с.
- 9 Тенишев, Э.Р. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков / Э.Р. Тенишев – Москва: Наука, 1997. – 506 с.
- 10 Томанов, М. Қазақ тілінің тарихи грамматикасы / М.Томанов – Алматы: Мектеп, 1988. – 264 б.
- 11 Қазіргі қазақ әдеби тілінің грамматикалық құрылымы. – Алматы: ҚазМУ, 1982. – 145 б.
- 12 Малбақов, М. Ортағасырлық түркі және қазіргі қазақ тілдерінің тарихи сабақтастығы мәселесін зерттеу жайында бірер сөз // Қазақ тіл білімі мен түркітану мәселелері: халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы, 2007. – 157-160 б.
- 13 Шаймердинова Н.Г. Репрезентация в языке древнетюркской картины мира / Н.Г. Шаймердинова. – Астана: Арман-ПВ, 2009. – 250 с.
- 14 Deny, J., Tryiarski, E. «Histoire Du Sage Hikar» Dans la version Armeno-Kiptchak // Rocznik Orientalistyczny, 1980. – №27(2). – 330 p.
- 15 Айдаров, Ғ. Армян жазулы қыпшақ ескерткіштерінің тілі / Ғ.Айдаров. – Алматы: Респ. баспа каб., 1992. – 52 б.
- 16 Шаймердинова, Н.Г. Қыпшақтар: тарих пен тіл (армян-қыпшақ ескерткіштері негізінде) // Монография / Н.Г. Шаймердинова және т.б. – Астана: Сарыарқа, 2014. – 228 б.

Н.Г. Шаймердинова, Б.С. Жиёмбай, Г.Т. Жиёмбаева

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Общая характеристика именных частей речи в армяно-кыпчакских памятниках

Аннотация. Несмотря на то, что письменное наследие кыпчакского языка достаточно подробно исследуется в рамках современной тюркологии и языкознания, некоторые средневековые армяно-кыпчакские памятники, такие как «Судебник» и «Кыпчакская грамматика», специально не изучались в языковедческом ключе. В данной статье анализируются имена части речи, встречающиеся в вышеозначенных письменных памятниках. Известно, что современный казахский язык развился на основе средневекового кыпчакского языка. Одна из главных целей статьи – подтвердить данный тезис на основе изучения конкретных языковых фактов и закономерностей.

Ключевые слова: памятники, средневековье, кыпчак, армян-кыпчак, имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, категория.

N.G. Shaymerdinova, B.S. Zhiyembay, G.T. Zhiyembayeva

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

General Characteristics of the Nominal Parts of Speech in the Armenian-Kypchak Monuments

Abstract. While the heritage of the Kipchak language has been described and studied in various fields of modern Turkic studies and linguistics, the Armenian-Kipchak monuments, such as «Tore bitigi», «Kypchak grammar», have not been specially examined in linguistic terms. For this reason, the article analyzes the category of names of medieval Armenian-Kipchak languages, which are found in the language of the monuments of «Tore bitigi» and «Kypchak grammar». It is known that the modern Kazakh language was developed on the basis of medieval Kypchak language. One of the main goals of the article is to prove that the modern Kazakh language has grown from medieval Kypchak language on the basis of studying specific language data and laws.

Key words: monuments, Middle Ages, Kipchak, Armenian-Kipchak, nouns, adjectives, numerals, category.

References

- 1 Grammatika kypchakskogo yazyka [The grammar of the Kypchak language]. // Rukopis' №3522 [The manuscript №3522]. (Matenadaran, Yerevan, 2013).
- 2 Garkavets, A.N. Tore bitigi (Armyano-kypchakskiy sudebnik 1519-1594 gg) [Tore bitigi (The Armenian-Kypchak Judiciary of 1519-1594)]. (Desht-t-Kypchak, Almaty, 2003). [in Russian]
- 3 Sevortyan, E.V. Etimologicheskij slovar tyurkskikh yazykov: Obshchetyurkskiye i mezhtyurkskiye osnovy na glasnyye [Etymological dictionary of Turkic languages: Common Turkic and inter-Turkic bases on vowels]. (Nauka, Moscow, 1974). [in Russian]
- 4 Sabyr, M.B. Orta turki leksikası men qazaq tili leksikasının sabaqtastığı [The continuity of the Middle Turkic lexicon and the Kazakh language lexicon]. (Kazakh University, Almaty, 2004). [in Kazakh]
- 5 Syzdykova, R. Sozder soyleydi [The spoken words]. (Sanat, Almaty, 1994). [in Kazakh]
- 6 Kononov, A.N. Tyurkskiye etimologii. Istoriya i filologiya stran Vostoka // Uchenyye zapiski LGU. Seriya vostokovedcheskikh nauk [Turkic etymologies. History and philology of the

- countries of the East / Scientific notes of Leningrad State University. A series of oriental sciences]. (Leningrad: Leningrad State University, 1954. - Vol. IV. - 276-280 p. [in Russian]
- 7 Orazov, M. Qazaq tiliniñ semantikası [Semantics of the Kazakh language]. (Rauan, Almaty, 1991). [in Kazakh]
- 8 Samailovich, A.N. Opyt kratkoy krymskotatarskoy grammatiki [The experience of a short Crimean Tatar grammar]. (TGSU Department of Public Education, Petrograd, 1916). [in Russian]
- 9 Tenishev, E.R. Sravnitel'no-istoricheskaya grammatika tyurkskikh yazykov [The comparative-historical grammar of Turkic languages]. (Science, Moscow, 1997). [in Russian]
- 10 Tomanov, M. Qazaq tilinin tarihi grammatikası [Historical Grammar of Kazakh Language]. (Mektep, Almaty, 1988). [in Kazakh]
- 11 Qazirgi qazaq adebi tilinin grammatikalıq qurılımı [The grammatical structure of modern Kazakh literary language]. (Kazakh State University, Almaty, 1982). [in Kazakh]
- 12 Malbakov, M. Ortağasırılıq türki jäne qazirgi qazaq tilderiniñ tarixi sabaqtastığı mäselesin zerttew jayında birer söz [A few words about the study of the historical continuity of medieval Turkic and modern Kazakh languages] Qazaq til bilimi men türkitanw mäseleleri: xalıqaralıq ğılımı-täjjiribelik konferenciya materialdarı [The problems of Kazakh linguistics and Turkic studies: materials of international scientific-practical conference]. (Almaty, 2007) [in Kazakh]
- 13 Shaymerdinova, N.G. Rezentatsiya v yazyke drevnetyurkskoy kartiny mira [Representation in the language of the ancient Turkic picture of the world]. (Arman-PV, Astana, 2009). [in Kazakh]
- 14 Deny, J., Tryarski, E. «Histoire Du Sage Hikar» Dans la version Armeno-Kiptchak. // Rocznik Orientalistyczny, 27(2). (330, 1980).
- 15 Aidarov, G. Arman jazwlı qıpşaq eskertkişterinin tili [The language of the Armenian written Kipchak monuments]. (The republic publishing house, Almaty, 1992). [in Kazakh]
- 16 Shaymerdinova, N.G., Yarygin, S.A., Moldabay, T., Zhiembay, B.S. Qıpşaqtar: tarih pen til (armyan-qıpşaq eskertkişteri negizinde) [The Kipchaks: history and language (on the basis of Armenian-Kipchak monuments)]. (Saryarka, Astana, 2014). [in Kazakh]

Сведения об авторах:

Шәймердинова Н.Ф. – Филология ғылымдарының докторы, Түркітану кафедрасының профессоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ.Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Жиембай Б.С. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Қ.Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Жиембаева Г.Т. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты, Қ.Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Shaymerdinova N.G. – Doctor of Philology, Professor of Turkology Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

Zhiyembay B.S. – PhD doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

Zhiyembayeva G.T. – PhD doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журналдың мақсаты. Филология ғылымдарының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиетті оқыту әдістемелерін және де ғылыми конференциялардың ең маңызды материалдарын, библиографиялық шолу мен сын пікірлерді көрсететін әдебиеттану және тілтану саласындағы мұқият тексеруден өткен түпнұсқа ғылыми жұмыстарды жариялау.

2. Журналда мақаланы жариялаушы автор Ғылыми басылымдар бөліміне (мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) қолжазбаның қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын тапсыру және **Word** форматындағы нұсқасын **vest_phil@enu.kz** электрондық поштасына жіберу қажет. Қағазға басылған мақала мәтіні мен электронды нұсқасы бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан **Ілеспе хат** та тапсырылуы қажет. Мақалалар **қазақ, орыс, ағылшын** тілдерінде қабылданады.

3. Авторлардың редакцияға мақалаларды жіберуі «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысында» басуға және шет тіліне аударып, қайта басуға келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы өз туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық көшірмелердің, кестелердің, сұлбалардың, иллюстрациялардың тиісті түрде рәсімдеуіне кепілдеме береді.

4. Ұсынылатын мақала көлемі (жекедеректер мен әдебиеттер тізімін қоса):

- мақалалар үшін - 8 ден 16 бетке дейін;
- сын пікірлер (монографияға, кітапқа) және конференция туралы пікір - 6 дан 12 бетке дейін.

5. Мақала мәтінінің пішіні:

- **Microsoft Word** (docx) форматындағы файлда;
- **Times New Roman** шрифінде;
- жақтау жолағы 2x2x2x2;
- 1,5 жоларалық интервалы;
- 14 кегл;
- мәтінді жақтау көлеміне сәйкестендіру керек;
- Әрбір азатжол қызыл сызықтан басталуы қажет (1 см шегініс);
- **транслитерация** Library of Congress (LC) жүйесінде жасалуы керек.

Мақаланы құру сұлбасы:

XҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар) туралы метамәліметтердің мазмұны (Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template қараңыз)

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында **қою әріппен** жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемелерде жұмыс істесе, онда автордың тегі мен тиісті мекеменің қасында бірдей белгіше қойылады) Автор(лар)дың **E-mail**-ы – жақша ішінде (*курсивпен*);

Мақала атауы – жолдың ортасында (жартылай қоюмен)

Аңдатпа – (100-200 сөз) формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі, зерттеу нәтижелері, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер («Түйін сөздер» сөз тіркесі **жартылай қоюмен** белгіленеді) (5-8 сөз немесе сөз тіркестері) - Түйін сөздер зерттеу тақырыбын өте дәл бейнелеу керек, сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін мақала мәтінінің терминдерін және де басқа маңызды ұғымдарды қамтуы қажет.

Мақаланың негізгі мәтіні кіріспені, мақсат пен міндеттерді қоюлуын, зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстардың шолуын, зерттеу әдістерін, нәтижелер/талқылау қорытынды қамтуы қажет (жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады).

Кестелер, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр иллюстрация қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқаларына міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 153 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 185 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме қолданылған беттерді көрсету керек (мысалы, [1, 45 б.]).

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекенжайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілінде толтырылады.

6. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

7. Электронды корректурамен жұмыс істеу. Ғылыми басылымдар бөліміне түскен мақалалар жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Эксперттер ұсынылған мақалаға оның жариялау мүмкіндігі, жақсарту қажеттілігі немесе қабылданбауы туралы дәлелді қорытындысын қамтитын жазбаша сын пікір береді. Жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда авторлар үш күн аралығында мақаланың корректурасын жіберу керек. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі. Оң сын пікірлер алған мақалалар оларды талқылау және басылымға бекіту үшін журналдың редакциялық алқасына ұсынылады.

Журнал жиілігі: жылына 4 рет.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына келесі реквизиттер бойынша төлем жасау қажет (ЕҰУ қызметкерлері үшін - 4500 тенге; басқа ұйым қызметкерлеріне - 5500 тенге).

Реквизиттері:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Provisions on articles submitted to the journal “Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Goal of the journal. Publication of carefully selected original scientific papers in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, language and literature teaching methods, most significant proceedings of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish a paper in the journal must submit the paper in one hard copy (printed version), signed by the author, to the scientific publication office (at the address: 010008, the Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. The L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Administrative Building, Office 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in **Word** format. At the same time, strict compliance between Word-version and the hard copy is required. And also the authors need to submit a cover letter.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of papers to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, the L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish papers in the journal and their re-publication in any foreign language. By submitting the text of the paper for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about themselves, lack of plagiarism and other forms of unauthorized use in the article, proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, and illustrations.

4. The recommended volume of the paper (including metadata and references):

- for papers – between 8-16 pages;
- for reviews (of monographs, books), reviews on conferences – between 6-12 pages.

5. Text formatting requirements:

- Microsoft Word file format (docx);
- Times New Roman font;
- the size of the fields 2 * 2 * 2 * 2;
- line spacing 1,0;
- size 14;
- text alignment in width;
- each paragraph beginning with the main line (indent 1 cm);
- transliteration is carried out according to the Library of Congress (LC) system.

Structure of the article:

IASTI <http://grnti.ru/> – first line, left

The content of the metadata about the author (see Рәсімдеу үлгісі / Paper template)

Initials and Surname of the author (s) – center alignment, italics

Full name of the affiliation, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

Author's e-mail (s) – in brackets (italics)

Paper title – center alignment (bold)

Abstract (100-200 words) must not contain formulas or repeat the content of the paper; it must not contain bibliographic references; it must reflect the summary of the paper, preserving the structure of the paper – introduction, methodology and research methods, research results, conclusion.

Key words (the phrase «Keywords» is bold) (5-8 words/word groups). Keywords must be extremely accurate to reflect the subject area of the study, include terms from the text of the paper and other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the paper by means of an information retrieval system).

The main text of the paper must contain an introduction, setting goals and objectives, a review of works on the research topic, research methods, results / discussions conclusion / conclusions – line spacing – 1, «main line» indent – 1.25 cm, justified alignment.

Tables, figures must be placed after the mention. Each illustration must be followed by the inscription. Figures should be clear, clean, and unscanned. Only those formulas referenced in the text are subjected to numbering.

All abbreviations and shprtenings, with the exception of obviously well-known, must be decoded when first used in the text.

Information about the financial support of the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text, references are indicated in square brackets. References must be numbered strictly in the order of mention in the text. The first reference in the text to a reference must have the number [1, 153 p.], the second – [2, 185 p.], Etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). Links to unpublished works are not allowed. Undesirable references to unlicensed publications are not recommended (examples of the description of the list of references, descriptions of the list of references in English, see below in the sample article).

At the end of the paper, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the paper is in Kazakh), in Kazakh and English (if the paper is in Russian) and in Russian and Kazakh (if the paper is in English language).

Information about the authors: last name, first name, patronymic, scientific degree, position, affiliation, full business address, telephone, e-mail – in Kazakh, Russian and English.

6. The manuscript must be carefully verified. Non-compliant manuscripts will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Papers submitted to the Department of Scientific Publications (editing office) are sent for anonymous review. Experts give a written review of the submitted paper with a reasoned conclusion about the possibility of its publication, the need to send for revision or (rejection) of the paper. Papers that have received a negative review are not accepted for reconsideration. Authors should, within three days, send the proofreading of the paper if it is decided to finalize the paper. Corrected versions of papers and the author's response to the reviewer are sent to the editor. Papers with positive reviews are submitted to the editorial board of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive opinion on publication must pay to the following banking details (for ENU employees – 4,500 KZT, for outside organizations – 5,500 KZT):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 ВТВ 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Филология»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающих актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значимые материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале, необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором, в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_phil@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. А также авторам необходимо представить **сопроводительное письмо**.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя – Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева – публикации статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Рекомендованный объем (включая метаданные и список литературы):

- для статей – от 8 до 16 страниц;
- для рецензий (на монографии, книги), отзывов о конференциях – от 6 до 12 страниц.

5. Требования к форматированию текста:

- формат файла Microsoft Word (docx);
- шрифт Times New Roman;
- размер полей 2*2*2*2;
- междустрочный интервал 1,0; – кегль 14;
- выравнивание текста по ширине;
- каждый абзац должен начинаться с красной строки (отступ 1 см);
- транслитерация осуществляется по системе Library of Congress (LC).

Схема построения статьи:

ГРНТИ <http://grnti.ru/> – первая строка, слева

Содержание метаданных об авторе (см. Рәсімдеу үлгісі/Образец оформления статьи/ Template)

Инициалы и фамилия автора(ов) – выравнивание по центру (начертание курсивом)

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках (начертание курсивом)

Название статьи – выравнивание по центру (начертание полужирным)

Аннотация (100-200 слов) не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, методологию и методику исследования, результаты исследования, заключение.

Ключевые слова (словосочетание «Ключевые слова» выделяется полужирным) (5-8 слов/словосочетаний). Ключевые слова должны предельно точно отражать предметную область исследования, включать термины из текста статьи и другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информа-

ционно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку цели и задач, обзор работ по теме исследования, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» – 1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нерецензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Эксперты дают письменную рецензию на представленную статью с мотивированным заключением о возможности ее опубликования, необходимости направить на доработку или (отклонении) статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию, к повторному рассмотрению не принимаются. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи в случае принятия решения о доработке статьи. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию, необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
- 2018. - 3 (124). - Астана: ЕҰУ. 210-б.
Шартты б.т. - 26,2   Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қ.Сәтпаев көшесі, 2.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды